

Anna Maria Brandt
Mariefred

Användning av sällskapsspel i barnpsykoterapi

Av föräldrar och andra som inte mött barn i psykoterapeutiska sammanhang kan sällskapsspel förefalla vara ett märkligt arbetssätt för behandling av barns psykiska lidande. Utmaningen för oss terapeuter kan ofta bli att få till en kontakt med barnet och ett bemötande som blir terapeutiskt användbart, "trots att det bara vill spela spel". Artikeln bygger på en omarbetad psykoterapeutexamensuppsats vid Ericastiftelsen 2014 och belyser hur psykoterapeuter använder sig av spel och deras syn på spelens terapeutiska funktioner.

Sällskapsspel är ett vanligt inslag i barnterapier och finns ofta med bland materialen i terapirummen. Många barn som kommer till en terapi väljer att använda sig av spel som ett sätt att uttrycka sig och relatera till behandlaren. Sådant material kan därför användas som en direkt uttalad del av det terapeutiska arbetet. Hur man som terapeut kan ha användning för spelen diskuteras dock ofta i handledning under psykoterapiutbildningen och därför har spelens betydelse länge fångat mitt in-

teresse. Utifrån mina egna kliniska insikter har jag sett möjligheter i spelen, men också många gånger upplevt frustration, då det inte alltid har varit tydligt vad som hänt i processen mellan mig och barnet. Vi terapeuter behöver många gånger förklara spelens funktion, både för oss själva och till de närmaste i barnets omgivning. Likaså varför vi valt att ha vissa sorters spel i terapirummet och inte andra – olikartade spel appellerar i sin konstruktion till det unika barnets problematik.

Precis som Oren (2008) beskriver, så bidrar spel i barnterapi till särskilda utmaningar: terapeuten ska ingå i spelet, hålla kvar vid en lekfull atmosfär samtidigt som den ska observera spelet, reglera barnets ångestnivåer och hantera överförings- och motöverföringsreaktioner. Dessutom oftast under en spänd tävlingsatmosfär. Utöver de sällskapsspel som jag främst fokuserat på i min studie kan till exempel även bollspel, innebandy och lekar som "gömma nyckel" och liknande räknas, eftersom det finns ett regelverk och en regelbundenhet i spelandet/leken.

Tidigare studier inom området

Trots att sällskapsspel är ett vanligt inslag i barnterapi, anser flera författare att det är förvånansvärt lite skrivet och forskat om ämnet. Några skribenter har dock kommit att intressera sig för spel som ett mycket användbart terapeutiskt material och också betonat den potential som spelsituationer kan utgöra för att åstadkomma en förändring av patientens problematik.

Jill Bellinson (2002) skriver i sin bok, som särskilt handlar om spel i barnterapi, att många av de artiklar som tidigare skrivits, främst har beskrivit spel som användbara för diagnostik än som ett material för symbolisk interaktion. Det är få författare enligt henne, som har undersökt och diskuterat spelen som ett terapeutiskt redskap ur ett psykodynamiskt perspektiv. Bellinson är även av den åsikten, att när ett barn följer reglerna och kan använda sig av spelsituationer på åldersadekvat sätt, så är de inte längre i behov av terapi. Enligt henne är det inte *korrigering* av barnets fuskande eller avvikande beteende som är det primära – utan att vara lyhörd för barnets sätt att handskas med själva spelsituationen. Det är detta som ligger till grund för terapeutiska interventioner.

Lili Peller beskrev redan tidigt (1954) i en artikel spelen som ett uttryck för tävling med system och föräldrar. Hennes tanke var att barnets starka vilja att vinna i spel representerar en slags seger i oedipalkampen. Peller menade att spel som är strukturerade och med tydliga fasta regler inte leder till några känslomässiga eller andra kreativa investeringar hos barnet, förutom viljan att vinna. Detta synsätt om spelens funktion presenterades för 60 år sedan. Andra författare har senare tagit

vid och utvidgat synen på spelen i barnterapi. Gemensamt för dessa är att de ser sällskapsspelet inom ramen för en terapeutisk relation och något som ger uppslag till användbara terapeutiska interventioner. Sällskapsspel och fusk är något som ofta diskuteras, likaså frågan om spelen kan användas kreativt i den terapeutiska processen och fungera som terapeutiskt redskap för barnet att bearbeta och komma över en viss problematik. Men man menar också att spel ibland kan blockera arbetet med barnets inre känslomässiga problematik och symbolfunktioner.

John Meeks (1970) var en av de första att skriva om barn som fuskar i barnterapi och var kontroversiell för sin tid, då han föreslog att man skulle tillåta barnet att fuska, för att på så sätt lära känna och kunna arbeta med barnets omedvetna fantasier. Han menade att barnet kunde använda terapeuten som ett viktigt objekt för externaliseringen av en intrapsykisk konflikt. De som fuskade i terapi var enligt honom barn som inte klarade av att förlora utan en kraftig förlust av självkänsla, vilket leder till regression och ett magiskt omnipotent tänkande. Detta fick barnet att ändra på reglerna eller på annat sätt störa spelet. Slutsatsen som Meeks drog var att det är bara barn som lyckosamt löst oedipalkonflikten, som kan förhålla sig till spellets regler. Barn som har kvar ett magiskt tänkande har svårt att förstå att det finns en objektiv verklighet som inte påverkas av magiska önskningar.

Senare har Meeks (2000) utvecklat sina tankar i en artikel, där han fortfarande är inriktad på tävlingsmomentet i spel och drar slutsatsen att terapi bör syfta till att badda för en realistisk självkänsla och tydliggöra det meningslösa i magiskt tänkande, för att i stället uppmuntra en tro på personlig utveckling och den gradvisa framväxten av jagfunktioner.

Gudrun Engström Riedel (1988) har skrivit om den psykologiska dynamiken och oedipalkonflikten bakom barns fuskande i spel. Också hon fann att det som utmärker barn som fuskar är deras oförmåga att acceptera en förlust utan att självkänslan blir ordentligt sänkt.

Albert Solnit (1993), som skriver om spel i en psykoanalytisk tradition, argumenterar för att spel med fasta, tydliga, regler fungerar som ett försvar mot fantasier. Han menar att den typen av spel kräver ett tolkande psykoanalytiskt arbete för att möjliggöra för barn att utvecklas mot mer ålders-

adekvat lekfullhet. Utan det aktiva, tolkande, arbetet riskerar analytikern att fastna i spelandets *yta*, vilken regler och turtagning kan sägas utgöra.

May Nilsson (2009) har skrivit en fallbeskrivning om psykoterapi med en autistisk pojke, där ett ishockeyspel blev ett betydelsefullt redskap för hans positiva utveckling. Spelet kom att bli ett verktyg för att kunna arbeta med separation, aggressivitet och kroppsuppfattning.

Kenneth Barish (2009) har i sin bok om integrativ barnpsykoterapi skrivit ett kapitel om spel och om betydelsen av *att vinna och förlora*. Han utgår ifrån psykoanalytisk teori och humanistisk teori, inlärnings-, kognitions-, affekt- och anknytningsteori. Han hävdar att barn genom att spela med en terapeut som i alla fall ibland "låter dem vinna" kan få en del av de positiva samspels erfarenheter de behöver.

Richard Bromfield (2007) har också i ett kapitel i sin bok belyst hur man i psykodynamisk terapi kan skapa kontakt och förstå barnens inre värld med hjälp av sällskapsspel.

Den vetenskapliga tidskriften *Journal of Infant, Child and Adolescent Psychotherapy* har publicerat artiklar om sällskapsspel av Bellinsson (2000), Krimendahl (2000) och Oren (2008) där man särskilt diskuterat fenomenet ur ett psykodynamiskt och psykoanalytiskt perspektiv.

Teoretiska ramar

Den teoribildning som jag använde mig av i samband med skrivandet av uppsatsen tar sin utgångspunkt från objektrelationsteorin (till exempel från teoribildning av Melanie Klein, D.W. Winnicott och Wilfred Bion) och senare utifrån denna utvecklade teorier som anknytningsteori (John Bowlby), mentaliseringsteori (Peter Fonagy) och affektteori (Silvian Tomkins). Utifrån dessa teoribildningar kom några begrepp att bli centrala för att förstå det som kan utspelas mellan barn och terapeut vid användandet av olika spelsituationer.

Överföring-Motöverföring. Begreppen överföring och motöverföring är centrala begrepp i barnpsykoterapi. Barnet för i sitt känslomässiga relaterande till terapeuten med sig erfarenheter från tidigare relationer som de internaliserat. Motöverföringen kan definieras som terapeuten

omedvetna och medvetna känslomässiga svar på barnet. Just detta fenomen är något som många barnterapeuter råkat ut för, inte minst i situationer där barn vill använda sig av spel. Alla fantasier, känslor och handlingstendenser som väcks hos terapeuten genom interaktionen med barnet blir till en form av omedveten kommunikation (Carlberg, 1994).

Projektiv identifikation. Likaså är projektiv identifikation ett centralt begrepp i terapeutiskt arbete. Enligt Klein (1946) byggs barnets inre värld upp genom en ständig process av projektioner vilka sedan introjiceras (införlivningar av värderingar, synsätt, attityder, normer mm, från omgivningen). Projektiv identifikation kan ses som en primitiv och omedveten kommunikationsprocess, där målet dels kan vara att bli av med oönskade delar av självet, dels att äga eller kontrollera objektet (Mortensson, 2001). Även detta fenomen iscensätts inte sällan i spelsituationer, där terapeuter får utstå alledanda underlägespositioner inom spelets ram. Men som behandlare kan man också hamna i en position av att få ta på sig den vinnande rollen, som stundtals kan upplevas som mer tyranniserande och plågsam.

W.R. Bion har utvecklat begreppet projektiv identifikation till att omfatta processen hos mottagaren, inte bara processen inom barnet och modern utan även det utrymme mellan dem där processen äger rum (Bion, 1962). För att barnet ska kunna utveckla en apparat för sitt tänkande, räcker det inte med att någon är beredd att ta emot och hårbärgera barnets förnimmelser, utan man måste också låta sig påverkas av det projicerade materialet för att projektionerna ska bli utvecklingsbefrämjande för barnet (Havensköld & Risholm Mothander, 1995).

Härbärgerande. Enligt Wadell (2002) som hänvisar till Bions begrepp *containing-containment* behöver terapeuten, i likhet med spädbarnsmodern, ta emot barnets osammanhängande psykiska delar, så kallade *beta-element* och smälta dem till meningsbärande delar, så kallade *alfa-element*. Därefter kan terapeuten ge tillbaka de smälta och transformerade projektionerna till patienten som meningsbärande erfarenheter i form av terapeutiska interventioner. I denna process stärks barnets egen förmåga till härbärgerande, eftersom de outhärdliga beta-

element, som hotat förgöra barnet, inte lyckades förgöra terapeuten, när de projicerats på denne. Terapeuten försätts i positioner av att behöva utvärda och hårbärgera sådana beta-element just i de kampsituationer som sällskapsspel i sig inbjuder till. Periodvis, då hårbärgerandet står i fokus, är det helt rimligt att terapeuten själv uppfylls av känslor av vanmakt, och kanske ifrågasätter spelet och sina egna möjligheter att hjälpa barnet. Det är inte bara känslan av vanmakt som kan dyka upp utan även mindre hedrande *motöverföringsreaktioner*, som till exempel ilska, när barnet ständigt ändrar på reglerna till sin egen fördel eller leda, när vitalitetsaffekter inte förmedlas av barnet utan enbart ett monotont utförande av spelet.

Terapeuten som hållande. D.W. Winnicott menar att terapeuten måste ha en hållande (*holding*) funktion. Terapeuten ska med sitt arbetssätt i terapirummet skapa en trygg plats som motsvarar moderns hållande omvårdnad under spädbarnsperioden, så att barnet där själv kan utforska sin omvärld och integrera sina olika känslor och behov (Camitz, 2004). Detta sker genom att terapeuten håller i settingen och lyhört följer barnet, utan att varken påskynda spelet eller styra det utifrån egna behov. Denna terapeutiska hållning medför att man inte vet något mer om spelet än vad barnet gör. Spelreglerna kan man läsa sig till, men hur det enskilda barnet använder sig av dem är alltid unikt och måste därför bemötas på olika sätt. Det krävs en god självkännet hos terapeuten och beredskap för att kunna möta de starka känslor som kan väckas av spelandets överraskningar, specifika utmaningar och möjligheter.

Latensåldern, lek och regler. Barn som föredrar spel är i regel i åldern 6–12 år, det som brukar benämnas som latensåldern. Det är en viktig och händelserik period för barn psykiska och kognitiva tillväxt. I det här skedet i barnets utveckling utgör organiserade lekar tillsammans med andra en viktig del av dess sysselsättning. Det är med hjälp av den här formen av lekar som relationer till jämnåriga utvecklas och som drifter kan sublimeras. För många barn är inte regler så viktiga att följa före sju års ålder, utan gäller då snarare andra. När barnet är mellan sju och tio år övergår de istället att förhålla sig till regler på ett sätt som inte sällan blir nästan alltför rigtigt. Reglerna gäller då alla,

inklusive barnet själv, och reglerna kan nästan bli viktigare att följa än själva leken (Carlberg, 1994).

Material i terapirummet som underlättar bearbetning

I den psykodynamiska barnterapitraditionen väljer barnet själv vilket material det använder i terapirummet och även hur det vill använda det.

Blomberg (2008) sammanfattar i en artikel vad barnterapirummet bör utrustas med och presenterar sina tankegångar om spelet som terapeutiskt redskap. Hon anser att ett terapirum endast behöver utrustas med ett fåtal leksaker och material. De material som ska finnas i rummet ska göra det möjligt för barnen att arbeta med teman som:

- Att sätta ihop, förena, integrera.
- Att kasta ut/bort, ta isär, separera, mäta sina krafter, konkurrera.
- Att utforska, experimentera med balansen mellan dessa två krafter, blanda, fusionera.

Spel som barn använder utifrån sina egna behov i terapirummet kan leda till möjligheter att hitta infallsvinklar till psykisk tillväxt, inre psykiska konflikter och andra problemfrågeställningar som kan föra det terapeutiska arbetet framåt. Ur detta perspektiv blir alltså spel en betydelsefull, men inte nödvändig, komponent i det terapeutiska rummet (Blomberg, 2008).

Sällskapsspelen och byggandet av en terapeutisk relation

Bromfield (2007) beskriver att en viktig förutsättning för barnterapi är att sessionen är öppen för att barnet själv skall bestämma över vad det ska göra i rummet. De flesta barn tycker om att spela spel och att några spel ligger framme i rummet kan få en lugnande inverkan när man inleder en terapi. Sällskapsspelen kan då sägas ge ramar för relationen mellan barnet och terapeuten. Även den fysiska relationen kan underlättas med hjälp av spelen, då de inte förväntas att spelas hur som helst. Inneboende strukturer som turtagning samt andra regler och ramar som spelet underlättar den fysiska relationen, samtidigt som de kan begränsa hur mycket man kan prata om personliga saker. De

barn som känner sig obekväma med att gå i terapi, kan använda spelen som en tillflykt. På motsatt sätt kan spelen hjälpa terapeuten att inte pressa sig på en patient som det är svårt att få en relation till, utan snarare närma sig denne stegvis.

Spelet kan då sägas möjliggöra en plats för barnets tänkande. Det är viktigt att ha i åtanke att barnen, trots att det oftast är så känslomässigt svårt och krävande för dem att spela, ändå väljer spelen i terapirummet och på så sätt stanna kvar i en relation till terapeuten.

Ett sätt att förstå spel i barnterapi är att utgå från det känslomässiga området mellan patient och terapeut som Winnicott (1971) kallar *potential space*. Oren (2008) menar att vi kan föreställa oss två motpoler: den inre världen (*jag*) och verkligheten (*inte jag*). Ur detta perspektiv är spel närmare verkligheten och kan därför orsaka mer ångest än fantasilekar, eftersom det hotar barnets upplevelse av lekutrymmet som *fredat*. Å andra sidan är spelen, precis som fantasilekar, skilda från verkligheten och möjliggör därför känslor, uttryck, tankar och funderingar som annars inte skulle synliggöras.

Oren menar att terapeuten, precis som barnet, måste hantera frustration och andra svåra känslor som spelandet väcker. Terapeutens förhållnings-sätt kan då fungera som en modell för hur man kan hantera dessa känslor genom att ge uttryck för dem på ett adekvat sätt och utan att undertrycka dem. Likaså kan trianguleringen, barnet-spelet-terapeuten, bidra till att terapeuten och barnet möts i ett mellanområde som underlättar för symbolisering och konfliktbearbetning.

Under en terapisesion med en pojke fick jag en tydlig insikt om hur mötet mellan den yttre och inre världen direkt kan spegla och synliggöra inre svårigheter hos barnet. Ett utmärkande drag hos pojken var att det var viktigt för honom att vinna och på så sätt få känna sig betydelsefull. Under en episod i spelet var vi inne i en lätt och lekfull stämning eftersom pojken hade ett stort övertag mot mig. Han behövde inte ens känna sig hotad av att jag skulle kunna komma i kapp. I denna lekfulla stämning hamnade vi i ett slags *lätsas-tafatt* på spelplanen. När jag, lekfullt lät mina fingrar springa på spelplanen och sa ”Nu kanske jag i alla fall kommer i kapp”, bröts magin. Det lekfulla förvandlades plötsligt till något skräckfyllt och ångestfyllt. En förlamad stämning lade sig i rummet och jag kände mig helt ställd. I denna stund fick jag

känna på det jag egentligen redan visste: att en stor del av hans lidande bestod av en brist av att blivit hållen i olika känslomässiga lägen. I denna situation gestaltades det så tydlig och direkt. Det här ögonblicket gjorde ett starkt intryck och det har bidragit till mitt intresse för att förstå mer om spelens användbarhet som terapeutiskt redskap.

Samma pojke skrev, parallellt med spelandet, noggranna daterade protokoll som han sparade. De fick en hållande funktion för honom, som lidit av en allvarlig brist på förutsägbarhet och regelbundenhet i förhållande till sin omgivning under sin uppväxt. I hans föreställningsvärld kunde han inte räkna med att vi skulle ses igen vid kommande session. Protokollen kom att konkretisera det.

Symbolisering. Eftersom en av målsättningarna med barnpsykoterapi är att främja barnets symboliseringsförmåga (Lantzourakis, 1995) har sällskapsspel kommit att delvis bli ifrågasatt, inte minst i den analytiska traditionen, där man sett spelets regelverk som hämmande för barnets fantasier och fria uttryckssätt. Emellertid framhåller flera författare (Meeks, 2000; Bellinson, 2002; Oren, 2008; Krimendal, 2000; Bromfield, 2007) att spel kan främja upprättandet av en terapeutisk relation, förståelse av barnets känslomässiga problematik och terapeutisk bearbetning. De framhåller att spelen kan skapa många möjligheter till interaktion på symbolisk nivå och genom tillämpning av metaforer inte minst genom val av spel, spelets regler, hur barnet förhåller sig till dem och till fuskande. Enligt Bellinson (2002) kan sällskapsspelet fungera som en plattform för barnets fria uttryck och lyfta fram samma frågor som fantasilekar, men på ett sätt som passar bättre ihop med latensbarnets utvecklingsperiod.

Konfliktbearbetning. Barish (2009) anser att spelets regler och turtagning har en hållande funktion, och att ett öppet och personligt förhållnings-sätt (med ett visst mått av så kallad *self-disclosure*) hos terapeuten under spelandet underlättar bearbetning av konflikter kring konkurrens, rivalitet, självkänsla, skam- och skuldkänslor.

Bellinson (2002) anser att samtal med språket som bas inte är ett naturligt uttryckssätt för barn i en interpersonell eller en inre diskurs. Hon lyfter fram betydelsen av den dynamiska psykologiska meningen som uttrycks i spel, såsom valet av spel

och interaktionen mellan barnet och terapeuten. Spel kan på så sätt fungera som projektivt material, där inre representationer och interpersonella mönster kan gestaltas och det är också en arena där terapeuten kan intervensera antingen verbalt eller icke verbalt som svar på det enskilda barnets speciella behov.

I linje med Bellinson menar Oren (2008) att förmågan att spela spel kräver en viss känslomässig mognad hos barnet. Oren menar att barnets önskan av att spela kan kollidera med de krav som ställs i spel, och att det här speglar andra svårigheter som barnet kan ha i interaktionen med andra i sin omgivning.

Dessa författare menar därför att spelandet i en terapi kan hjälpa till att stärka barnets jagstyrka och utveckla de emotionella förmågor som krävas för att kunna interagera bättre med andra. Normalt både behöver och accepterar barn i latensåldern vissa regler. Men att kunna förlora och se förlusten som något tillfälligt och begränsat, med inställningen att det kan bli annorlunda nästa gång, är ovanligt för de barn som erbjuds psykoterapi.

Orens utvecklingsdimensioner

Oren (2008) sammanfattar nio utvecklingsmässiga dimensioner hos barnet och deras uttryck i spelandet. I schemaform sammanför hon sedan dessa dimensioner med förväntade utvecklingspsykologiska och beteendemässiga resultat. De utvecklingsdimensioner som Oren tar upp är:

Reglering av aggression. Aggressiva *inre motorer*/drifter kan regleras genom sublimering i spel. Målet är att barnet ska kunna hantera och reglera ilskan och frustrationen som uppstår i spelsituationer, lära sig tänka att ”det är bara ett spel”.

Förmåga att förstå regler och att spela i enlighet med dem. Att förstå spelreglerna innebär inte nödvändigtvis att barnet kan följa dem. När ett barn upplever sig hotat av reglerna kan det medvetet bryta mot dem eller mer omedvetet regrediera till ett magiskt, omnipotent tänkande (Meeks, 1970). Detta kan då framstå som fusk. Det terapeutiska målet med spelandet är att barnet ska förstå och acceptera reglerna genom interpersonell och inre förhandling.

Försvarsmekanismer. Att spela tillsammans med en motspelare medför nästan alltid att ångestframkallande situationer uppstår. Det är en väsentlig del i uppbyggnaden av många spel. Det är därför också vanligt att terapeuten ser olika grader av försvar och regleringsmekanismer hos barnet av mer eller mindre adaptiv karaktär. Exempel på primära försvarsmekanismer som kan uppträda i dessa fall är splitting, projektion och förnekande (Klein, 1955). Målet med spelandet blir att utveckla de sekundära försvarsmekanismerna som förmåga till sublimering och rationalisering.

Förmågan att reglera ångest. Att kunna reglera ångest är centralt för förmågan att kunna spela enligt reglerna. Barn som inte förmår detta kan uppleva ångesten så stark att de regredierar till ett tillstånd av omnipotens, där de ändrar på reglerna, tappar kontrollen, agerar ut eller helt enkelt slutar spela. Ibland kan till och med spelpjäser kastas ut på golvet. Då ångesten blir överväldigande kan spelet uppfattas som en hotande *verklighet* och det trygga *lekområdet* (Winnicott, 1971) går förlorat. Målet med spelandet i terapi blir att utveckla den egna förmågan att bära ångesten genom utvecklandet av ett eget inre, lugnande objekt. Här blir därför terapeutens förhållningsätt och bemötande viktigt, när sådana destruktiva lekavbrott inträffar.

Förmågan att hantera frustrationer. Barnets oförmåga att hantera frustration leder till oförmåga att klara av fördröjd behovstillfredsställelse. En plats för *tänkande* eller inre reflexionsutrymme saknas, där förmågan till fantasi och att hårbärgera förväntningar inte utvecklats tillräckligt för att kunna spela spel med turtagning. I spelandet både behövs och utvecklas dessa förmågor (Bion, 1967). Målet med terapi blir att kunna tåla att bli frustrerad och inte att bli omedelbart tillfredsställd. En viktig funktion i många spel är att spelarna kan se delmål och att utvärdera att man ligger under, temporärt eller ända till slutet.

Reglering av aktivitet. Aktivitetsreglering visar sig i bristande impuls kontroll och utagerande beteende. Målet med terapi blir att utveckla förmågan att agera efter att ha tänkt igenom konsekvenserna, men att även skapa eget *tankeutrymme* och öka förmågan till kreativitet. Att gå från kroppslig aktivitet (till exempel att kasta spelet på golvet, ha

sönder spelpjäser, etcetera) till en mental och tänkande dimension i samspelet blir därför en central uppgift för terapeuten att förmedla till barnet.

Känsla av ett sammanhållet själv. Vissa barn kan sägas sakna ett sammanhållet (*coherent*) själv. Det är barn som kanske lider av organiska dysfunktioner och har svårt att uppleva sig själva innanför sin egen hud, som tycks använda högljuddhet som ett skal, som hela tiden måste beröra sig själva och/eller andra eller oavbrutet röra på sig för att bekräfta sitt eget hudjag. Den här konstanta aktiviteten har ingen annan mening än aktiviteten i sig själv. Spelets krav på att kunna vänta på sin tur underlättar upptäckten av ett sådant beteende. En strävan med spelet i terapin blir därför att arbeta för ett mer sammanhållet själv.

Självkänsla. Barn med låg självkänsla upplever i spelet varje frustration som en förolämpning och förödmjukelse. Spelet blir för dem en fråga om att överleva. De saknar det narcissistiska *förråd* som krävs för att återskapa *homostasis* (jämnvikt) efter stress (Kohut, 1977) och hos äldre barn kan det visa sig som grandiosa försvar. Ett av målen med terapin blir därför att skapa ett *narcissistiskt förråd* och en inre uthållighet, där förluster och misslyckanden kan accepteras utan känsla av utplåning.

Om barnet lider av en allvarlig brist på självkänsla är det inte kapabelt att spela spel och det terapeutiska arbetet bör inriktas på att lugna och reglera. Målsättningen blir att utveckla förmågan att kunna spela och i förlängningen leka med jämnåriga kamrater.

Individuation-separation. Att kunna tävla kräver en upplevelse av individuation. Alla spel spelas mellan två subjekt och man måste kunna spela mot en annan spelare. För att klara det krävs att barnet förmår att skilja på sina egna och den andres intressen i spelet. Brist i separation/individuation kan göra det omöjligt att spela mot en annan individ, då denne snarare blir ett objekt för barnet än ett självständigt subjekt. När motståndaren *förstör* för barnet upplevs det då som ett direkt angrepp på barnets intressen. Barnet behöver hjälp att uppnå en viss nivå av individuation, vilket i terapin sker med spelets hjälp: det krävs två spelande subjekt i relation till varandra, vilket utvecklar förmågan till inre representation.

Terapeutiskt förhållningsätt till barn som fuskar

Synen på hur terapeuten kan förhålla sig till barn som fuskar är mångfacetterad och beroende av vilken problematik och mognadsgrad barnet uppnått. Eresund (2011) ger exempel på ett mentaliserande förhållningssätt till barn som fuskar i spel, genom att hon refererar till Barish (2009), som menar att terapeutens bekräftande och hållande av både barnets negativa och positiva känslor, tillika intressen, kan bli en reparativ erfarenhet för barnet. Barish anser att man med hjälp av spelens utmaningar och regler kan få barn att förstå vad de gör med starka smärtsamma känslor, som ofta leder till kraftiga känsloutbrott och hur de kan göra annorlunda för att komma ur sina onda cirklar. Under spelets gång är det betydelsefullt att prata om de känslor som väcks inför risken att förlora eller chansen att vinna. Barish låter barnet vinna, men inte varje gång. När barn fuskar öppet antyder de att de agerar ut något interpersonellt och då behöver de terapeutens uppmärksamhet, reaktion och gränsättning. Det ger terapeuten och barnet möjlighet att utforska det som sker, vilket på sikt kan leda till att barnet själv kommer till insikter som gör att de ger upp beteendet. Ett jagstödande arbete sker på detta sätt som leder till inre stabilare strukturer hos barnet, som i sin tur kan leda till en större förståelse om sig själv och andra. Till skillnad från de övriga författarna diskuterar Barish inte begreppen överföring/motöverföring och projektiv identifikation. Han anser att man bör vara försiktig med verbala tolkningar och att terapeutens interventioner i stort sett ska inrikta sig på känslor och på samspelet i terapirummet.

Meeks (2000) skriver att barn genom sitt sätt att fuska avslöjar sin inre värld och sina speciella problem. Terapeutens förhållningssätt till fusket blir något av en balansakt. En för tidig intervention kan hålla tillbaka fuskbeteendet och terapeuten riskerar att tappa viktigt material som underliggande fantasier hos barnet. Alltför sena eller uteblivna interventioner kan däremot riskera att stärka barnets narcissistiska försvar.

Bellinson (2002) hävdar att fusket tillåter ett uttryck för barnets kreativitet samtidigt som det ger en bild av barnets svårigheter och anser också att det inte är produktivt att tala om för barn att sluta fuska. Fusk är en del av barnets kamp med

den yttre världen. Barnets jagstyrka eller inre konflikter påverkar hur barnet spelar och om de kan hålla sig inom ramarna eller inte. Under spelets gång kan terapeuten observera barnets individuella stil, identifiera framträdande teman och konflikter och ibland tolka dem metaforiskt.

Fusk och överföring/motöverföring. Enligt Krimendahl (2000) kan fenomenen överföring och motöverföring bidra till förståelsen av varför ett specifikt barn behöver fuska. Hon lyfter också i detta sammanhang fram de starka och mindre hedrande motöverföringsreaktioner som kan väckas hos terapeuten. Hon anser vidare att en anledning till fusk torde vara den asymmetri som den terapeutiska dyaden utgör. Ett sätt för barnet att minska det ojämlika maktförhållandet blir därför helt enkelt att fuska.

Krimendahl ställer sig i opposition mot den traditionella psykoanalytiska hållningen, där man utifrån motöverföringsreaktioner som projektiv identifikation verbalt tolkar motsvarande känslor hos barnet – till exempel hur det känns att vara på den förlorande sidan hela tiden. Hon menar att denna metodik kan öka asymmetrin mellan barnet och terapeuten och i värsta fall väcka skamkänslor hos barnet. Därför förespråkar hon att man i stället ska styra spelet mot ett *lekområde* (Winnicott, 1981) och menar att om terapeuten exempelvis själv fuskar öppet kan detta öppna upp för en mer jämlik relation, där barnet kan närma sig och reflektera kring sitt eget fuskande.

Vad tänker barnterapeuter om sällskapsspel – en intervjuundersökning

Mitt fokus i undersökningen har varit att få ihop en teoretisk förståelse för användningen av spel och hur verksamma barnterapeuter använder sig av sällskapsspel som terapeutiskt material. De frågeställningar som jag ville få mer inblick i var:

- Vad har barnpsykoterapeuter för goda och dåliga erfarenheter vid användandet av spel?
- Hur tänker barnpsykoterapeuter kring barn som fuskar i spel?
- Vad kan barn tänkas uttrycka och bearbeta med hjälp av sällskapsspel?

För att besvara studiens frågeställning genomfördes en fokusgruppintervju enligt de modeller som Kvale och Brinkmann (2009) förespråkar. Fem barnpsykoterapeuter, fyra kvinnor och en man, deltog i intervjuerna. Samtliga var legitimerade psykoterapeuter och hade lång erfarenhet av barnpsykoterapeutiskt arbete. De utgick från ett psykodynamiskt perspektiv, ibland med inslag av ett mer tydligt psykoanalytiskt perspektiv.

Frågan om sekretess och andra metodologiska överväganden finns närmare beskriven i examensuppsatsen (Brandt, 2014).

Vad berättade barnpsykoterapeuterna om sällskapsspel?

Intervjuerna gav ett rikt material och gruppdeltagarna visade, i sitt sätt att berätta om sina erfarenheter och tankar kring sällskapsspel i barnterapi, att de hade en djup och bred erfarenhet av just sällskapsspel i barnterapi.

Resultaten presenteras utifrån de sju teman som jag fann vid analyserna av det transkriberade datamaterialet. De teman som urskilts är dels teman som beskriver *underlättande* och *terapeutiska funktioner* som spelen kan ha och dels teman som handlar om *försvarande* och *hindrande funktioner*. De handlar om:

- spel som terapeutiskt redskap för att bygga en terapeutisk relation
- spel som arena för barnet att uttrycka och gestalta sin problematik
- spel som arena för bearbetning
- spel som hindrande och begränsande faktor i det terapeutiska arbetet
- spel och motöverföringsreaktioner hos terapeuten
- hur man kan hantera fuskande terapeutiskt
- terapeuternas val av spel i terapirummet.

Jag har sett det som angeläget att få med hur terapeuterna delat sina erfarenheter och utvidgat varandras resonemang tillsammans i fokusgrupperna. Alla citat kommer från dessa tillfällen och terapeuterna hänvisar ofta till vad någon i fokusgruppen redan sagt.

Tema 1:

Sällskapsspel som hjälp för att bygga en terapeutisk relation. Flera terapeuter beskrev spelen som ett verksamt terapeutiskt redskap vid den inledande kontakten med barnen:

Det goda är ju starten, innan man har en relation som bär, att man gör någonting också. Att det finns något emellan, så att man [ur barnets synvinkel] inte kommer för nära. Spelet fyller ju också den funktionen att man har någonting emellan sig.

Ytterligare en terapeut framhöll arbetet med relationen:

Jag tänker också på det här generellt om spel, att det ju kan se väldigt olika ut; speciellt hur barnet inviterar till ett spel, vad de använder det till och vad man själv hamnar i för läge. Även om [barnet] sitter för sig självt och man liksom är med, fastän man ändå inte är det, så har det blivit viktigt i relationen.

Några terapeuter nämnde att spelet blir en mötesplats, som ett slags ”tredje område”:

Men kan man säga att det här du [terapeut] var inne på, innebär att man har ett sorts ”tredje område”? För man kan inte sitta och prata med ett barn, ibland inte med en tonåring heller, utan man går via någonting och då kan det bland annat vara spel. /.../ Jag tänker så mycket på det här att gå ”via det tredje” på nåt sätt, så att fokus blir via spelet i det här fallet.

Min meningssammanfattning. De flesta terapeuterna beskriver att de har nytta av sällskapsspelet under den inledande terapifasen med barnet. Spelet fungerar hållande och tryggande och kan hjälpa terapeuten med trygghetsskapande interventioner. De kan även hjälpa till vid upprättandet av den terapeutiska relationen och i det fortsatta relationella arbetet. Det kan vidare uppstå ”ett tredje område” med hjälp av spelen, som möjliggör för terapeuten att inte behöva använda direkta frågor till barnet, samtidigt som det tryggar barnet till att uttrycka och förmedla sig fritt. Detta ”tredje område” kan fungera som en symbolisk länk mellan den inre och yttre världen.

Tema 2:

Sällskapsspel som ett sätt för barnet att gestalta och kommunicera sin problematik. Flera av terapeuterna poängterade betydelsen av att barnen får uttrycka sig på sitt eget sätt:

Respekten över att barnet uttrycker sig på sitt sätt är A och O. /.../ Barn är otroliga på att fånga möjligheter om terapeuten är beredd att ta emot och se. /.../ Många barn använder sig av alla slags möjliga material. En del vill inte eller kan inte använda sig av sandlåda, teckningar eller sådana fria uttrycksätt. De har inte så mycket inifrån och har inte tillgång till det som finns i insidan att kunna uttrycka. Och de barnen är ju oftast de som fastnar i spel.

Några terapeuter beskriver hur barn med hjälp av spelsituationer ge en inblick i sin inre värld och hur terapeuterna arbetar med spelen för att möjliggöra för barnen att gestalta och bearbeta sin problematik:

Jag tänker på en flicka som var väldigt konstig i sitt sätt att tänka. Och när hon skulle rita sitt spel, då förstod jag hur konstigt det var. Det var liksom obegripligt. Vi skulle gå i väg där; det stod start och det stod mål. Jag minns inte alla detaljer men det vara bara helt omöjligt. Det var liksom regler hit och dit och fram och bak. Och så var det för henne. /.../ Så det var mycket det som var mina interventioner: ”Här var det inte lätt att hitta”, ”Hur ska man veta?”, och ”Där verkar det som man blir lurad in”, ”Man skulle vilja vila någonstans, va?” Men det var ingen vila, utan det var en fara i stället. Hur mycket material som helst.

En terapeut beskrev att man med hjälp av spelen kan hjälpa barnet att uttrycka och visa besvikelser:

Jag kom att tänka på en liten flicka som jag spelade med som alltid skrattade när hon spelade även när hon förlorade. ”Men det gör ingenting” och så där, och då fick man ju uppmuntra henne i stället, att man har rätt att känna sig arg och besviken, det är klart att det är mycket roligare att vinna än att förlora. Men hon ville aldrig kännas vid att det var tråkigt att förlora, utan ”det gör ingen-

ting.” Men det är klart att det gjorde! Och så kunde vi prata om det, om hur olika det blir då. Att på insidan kanske hon tyckte att det var jättetråkigt men utsidan visade inte det och då stämde ju det här inte överens.

En annan terapeut beskrev att man med hjälp av trasiga spelpjäser kan få tillfälle tala om hur det är att ha fysiska problem:

Jag tänker på en del barn som har fysiska funktionshinder och som ska försöka hålla det borta. Men till sist kommer det alltid fram någon figur som är trasig eller skadad. Och då kan man ta upp hur det är för barnet självt, utan att gå för fort fram.

Min meningssammanfattning. Spelen kan fungera som uttrycksmedel för de barn som har begränsade symbolfunktioner med mindre utvecklad fantasi, föreställnings- och uttrycksförmåga. Terapeuterna försöker med hjälp av spelen skapa ett utrymme för barnen att uttrycka sig, samtidigt som de är lyhörda för barnets emotionella processer. Det som händer under spelets gång kan visa på barnens emotionella, kognitiva och fysiska svårigheter. Valet av spel och hur det spelas kan även ge information om på vilken nivå barnet befinner sig utvecklingsmässigt och spelet kan bli ett projektfält för den konflikt som barnet behöver bearbeta. Spelet kan bli en mötesplats, ett mellanområde mellan barnet och terapeuten, där terapeutens interventioner ofta ges genom *displacement*, det vill säga en förskjutning från verkligheten till ett område, där man möts och pratas vid, till exempel genom spelpjäsernas situation. Terapeuten stannar upp, håller fast vid en egenskap som barnet uttrycker via en viss spelpjäsa eller leksekvens. Genom att betona och fylla i det som barnet uttrycker kan det få hjälp med att själv hålla fast vid sin upplevelse, som så småningom kan utvecklas till något meningsbärande och på sikt går att reflektera kring tillsammans med terapeuten.

Tema 3:

Sällskapsspel som hjälp till bearbetning av barnets problematik. Flera terapeuter beskriver hur spelen kan öka barnets förmåga att hantera relationer och få en friare tillgång till sig själv och terapeuten:

De barn som är väldigt intellektualiserande

/.../ som lutar sig tillbaka och som bara vill prata hela tiden, och där de vill att jag ska servera hela tiden, där kan jag faktiskt introducera spelet lite mera aktivt än vad man annars gör. För att få barnet att relatera på ett annat sätt.

Flera beskrev också arbete med stärkande av barnets jagfunktioner och realitetsanpassning:

För vissa barn är det ju så, att där följer man ju barnet verkligen. Och med andra så kan det vara viktigt att man följer spelets regler, för att de är barn som är okoncentrerade eller går vilse i sin egen kognition och sitt temperament. Då kan jag ibland vara den där som spelar spelet på ett sätt som jag egentligen inte tycker är kul att göra, som det är tänkt. Men jag försöker hålla det till någon slags rytm, nu ska vi gå vidare, nu är det din tur igen. Att det stadgar upp några stärkande jagfunktioner eller vad man har med sig.

Några andra beskrev ett stärkande av självkänslan, och samtidigt tåla frustration:

Med barn som har väldigt skör självkänsla är det vanligt att man använder spel. Klarar man av att förlora utan att känna att hela jaget rasar samman? /.../ Att man inte står ut med att förlora, blir ett likhetstecken med att man själv är helt värdelös just då.

Några beskrev också att de med hjälp av spelen kunde arbeta med separationsproblematik:

Är det ett barn med en separationsproblematik så är det ju sådana teman som man jobbar med. Jag tänker på barn med mycket hög grad av separationsproblematik, de har ju också varit en bra bit upp i åldrarna. Och de har ju trots sin ålder så småningom älskat ”Rättfällan”, man ska ta bort någonting och vad händer då? Då har man ju också sådana interventioner som terapeut. ”Ja, nu tar vi bort den blåa och vad händer med dem som blir kvar?”

Min meningssammanfattning. Terapeuterna beskriver att de med hjälp av spelen kan arbeta med teman som; inre strukturer, relationer, jagfunktioner, realitetsanpassning, samt separationsproblematik. Spelen kan även hjälpa terapeuten att

närma sig barnens inre värld och känsloliv, och då blir reglerna mindre betydelsefulla. Genom att observera barnets sätt att spela, samt genom att dela, hålla och härbärgera de känslor som väcks, kan terapeuten få en känslomässig förståelse för barnets problematik och möjlighet att dela barnets verklighet. Turtagning och en regelbunden rytmisk hållning kan stärka barnets koncentration och fungera jagstärkande.

Tema 4:
Sällskapsspel som motstånd och ett hinder för att utveckla en terapeutisk relation. Flera terapeuter hade erfarenheter av att ha upplevt spelen som motstånd mot att utveckla en terapeutisk relation:

En del håller fast vid spelet för att det är en trygghet. ”Jo, det här spelet har vi spelat och jag vet hur det ska vara”, för att slippa gå vidare. /.../ Man känner att det mera är en flykt. /.../ Och då kan det ju just vara ett barn som inte kan släppa taget riktigt, både ett barn med separationssvårigheter, och även en som inte vågar pröva på något nytt.

En terapeut beskrev de tidskrävande aspekterna och svårigheterna som spelet kan medföra att ”gå ned i de symboliska dimensionerna”:

Många gånger handlar det om att man hamnar på en nivå där det handlar om vem som ska vinna. Då är det svårt att gå ned i de här symboliska nivåerna som du [en annan terapeut] pratar om, barnets ”inre oreda”. Eller snarare, det är klart att det där med ”Försvunna diamanten”, att man ger uttryck för att man har någon brist och att man vill ha mycket av det här goda och så... Men där kan man ju tänka på effektivitet, att det kommer säkert fram på en massa andra sätt också. Frågan är bara om det inte går lite för mycket tid bara åt att administrera det där spelet.

Min meningssammanfattning. Terapeuterna beskriver vikten av att vara lyhörd för och uppmärksamma de situationer där sällskapsspelet fungerar som flykt från det terapeutiska arbetet. I dessa situationer understryker terapeuterna att de värnar

om och tar ansvar för att terapien går vidare. Det kan vara viktigt att skifta perspektiv från det manifesterade till ett lekområde på symbolnivå. En terapeut beskriver det dock som ett onödigt tidskrävande arbete att via spel komma åt symbolnivåerna och ansåg att detta arbete lättare kan göras via annat lekmaterial.

Tema 5:
Motöverföringsreaktioner som sällskapsspel kan väcka hos terapeuten. Några menade att de psykiska fenomenen överföring och motöverföring under spelets gång kan bidra till förståelsen av barnets problemområde:

Jag tänker att som terapeut bli varse motöverföring, vad som väcks i mig. Vilket tillstånd eller vilket ”mood” befinner jag mig i när jag spelar det här spelet?

En terapeut framhöll möjligheten att arbeta med det som sker i motöverföringen mellan barnet och terapeuten.

När barnet ändrar regler till sin fördel, vad väcks då i mig? Man kan ju bli olika behandlad i spel. Vad händer med mig som terapeut? Det kan bli en aggressiv ton, sadistiska inslag i det här som på något sätt väcks i den här motöverföringen, som blir intressant att jobba med också. /.../ Det här kränkande, där man har känslan av att vara sämre, den här maktlöshetskänslan i det. /.../ Man kan ju också vara någon slags modell för hur det är att förlora, hur det kan kännas när den andre håller på och ändrar reglerna. Och hur det blir för mig när han hela tiden ska vinna, att det blir omöjligt för mig att ens komma i närheten av att få vinna det minsta lilla.

Min meningssammanfattning. Terapeuterna beskriver det som utmanande att möta de starka motöverföringsreaktioner som kan väckas under spelets gång, såsom känslor av maktlöshet och aggressivitet med sadistiska inslag. De framhåller vikten av att fånga in det som sker i interaktionen mellan barnet och terapeuten, att härbärgera, hålla, dela och verbalisera de svårhanterliga känslorna som väcks hos barnet.

Tema 6:

Hur man hanterar fuskande. Flera terapeuter menade att hur man förhåller sig till olika former av fuskande beror på vilket barn man har framför sig:

Att barnet gör på sitt sätt är ju en sak, men hur hanterar man det själv? Det är viktigt att tänka: Varför gör barnet på det här sättet? Är det ett barn som vill ha högsta poäng för att det har kommit en lillasyster? Eller är det här ett barn som behöver frustreras? /.../ Eller en som går vilse i sina egna kognitioner? /.../ Så det är viktigt att tänka på: Vad är det som är barnets problematik? Och utifrån det, blir det helt olika interventioner.

En terapeut beskrev:

Jag kan se hur ett barn som har svårt med motgångar går till väga genom att fuska. Först utan att benämna fuskandet, till att börja benämna det: "När du blir orolig att jag ska få övertag, då gör du på det här sättet". Inte hindra barnet från att fuska, utan genom att tolka det och jobba med det i rummet.

Min meningssammanfattning. Terapeuterna förmedlade erfarenheten att det är viktigt att försöka förstå orsakerna till att barnet fuskar och att det i sin tur påverkar vilket gensvar man väljer att ge. De anser att det är viktigt att verbalisera det som sker i relationen mellan barnet och terapeut när barnet fuskar. Samtidigt är det också viktigt att terapeutiskt hjälpa barnet att hålla och härbärgera de svårburna känslor som uttrycks. Gemensamt för en del barn som fuskar verkar vara emotionella och kognitiva problem, att de inte uppnått en tillräckligt hög grad av individuation för att kunna spela med en annan, eller som känner sig steget efter och kraftlösa i världen utanför terapirummet. Att vinna eller skryta kan i dessa fall erbjuda barnet en känsla av tillfällig lättnad.

Tema 7:

Sällskapsspel som är bättre eller mindre lämpade i barnterapi. Flera terapeuter menade att man generellt ska undvika spel som tar lång tid, så att de kan avslutas under timmen, medan det för vissa barn kan ha betydelse att man sparar spelet och fortsätter vid senare tillfälle:

För mig i alla fall så har det varit mycket anknytning och separation och att vara en egen person. /.../ Då är det viktigt att inte ta vilka spel som helst, utan de som stimulerar det här. Så det finns en hel del spel som är bra för anknytning, och en hel del som är bra för separation, och en hel del som är bra för strategier, för konkurrens och det här mer komplexa.

Ytterligare en framhöll:

När jag började använda det här rummet var det massor av spel som jag successivt rensade ut. Jag kände att det är något som liksom måste användas i symboliskt syfte. Fia med knuff fick vara kvar, Diamanten, Labyrintspelet där man ska hitta skatter och ett spel som heter "Resan" där man förflyttar sig mellan olika nordiska länder. Alltså att inte bara så där plocka vilka spel som helst, utan de här spelen har vi och de fyller en funktion, liksom Plockepinn.

Min meningssammanfattning. Alla intervjupersoner verkade väl medvetna om vilka spel som de själva ansåg vara användbara i barnterapi. Spel som kan underlätta anknytning samt hjälpa till med bearbetning av problem med separation, konkurrens och rivalitet. Spel som terapeuterna ansåg som användbara för att arbeta med dessa teman var; Fia med Knuff, Kortspel, Domino, Rättfällan, Plockepinn, Tjuv och Polis, Resan, Othello och Den försvunna diamanten. Bollspel nämndes som ett lämpligt spel för att arbeta med anknytning, där turtagning och terapeutens regelbundna fysiska och verbala intonande arbete för kontakt och internalisering är centralt. Spel har strukturen av en fullständig händelsekedja med en början och ett slut. Det är många gånger viktigt för barnet att hinna avsluta spelet inom ramen för sin session. Spel som inte tar lång tid att spela gör detta möjligt. Spel som är möjliga att återuppta vid kommande session, som Yatzy, kan få betydelse i form av en bärande länk som skapar förutsägbarhet och därmed fungerar som hållande och trygghet för barnet.

Några avslutande reflektioner

Hur spel kan underlätta... I linje med litteraturen betonades sällskapsspelet som ett användbart terapeutiskt redskap, särskilt vid den inledande kontakten med barnen. Spelen upplevdes "hållande" och kunde hjälpa till att bygga en kontakt med barnet som sedan kan utvecklas till en terapeutisk relation. Spelen sågs också fungera som uttrycksmedel för de barn som har begränsade symbolfunktioner mindre utvecklade fantasi-, föreställnings- eller uttrycksförmåga.

Terapeuterna menade att det som händer under spelets gång kan visa på barnens emotionella, kognitiva och fysiska svårigheter. Valet av spel och hur det spelas kan även ge information om på vilken nivå barnet befinner sig utvecklingsmässigt och spelet kan bli ett projektfält för den konflikt som barnet behöver bearbeta. Barnet ges genom spelet möjligheter till gestaltning och bearbetning av problem, som det annars skulle ha svårt att ge uttryck för. Terapeutens hållande, hållbarhet och skapande av reflektionsutrymme betonades som centrala för att spel ska kunna bli ett medium för barnen att inom ramen för den terapeutiska relationen komma i kontakt med sina egna känslor och på sikt lära sig att bära och hantera dessa själv.

För de barn som har tillgång till symbolisering, gynnas utrymmet för reflektion, verbala och icke verbala interventioner av det "tredje område" som spelet skapar. Via spelet uppstår en slags triangulering, där terapeuten får möjlighet att vara i relation till barnet och spelet samtidigt. Terapeuterna menade att spelet kan spegla barnets beteende och barnets inre representationer. Under spelets gång får terapeuten och barnet möjlighet att dela samma situation och samma känslomässiga läge, vilket ger terapeuterna en nära förståelse för barnets emotionella problematik. Terapeuten erbjuds via spelet ett utrymme för att fungera som en modell för barnet att identifiera och internalisera känslomässiga erfarenheter.

Terapeuterna betonade vidare att spelet kan stärka olika jagfunktioner, såsom affektreglering, frustrationstolerans, impuls kontroll, koncentrationssvårigheter och realitetsanpassning. Spelet kan vara till hjälp i arbetet att förstå relationen

mellan orsak och verkan och bearbetning av konflikter kring separation/individuation, konkurrens och rivalitet.

Många av de spel som terapeuterna haft användning för i sitt terapeutiska arbete har också varit populära bland de barn som jag mött i terapier. Det är slående hur barnens val av spel verkar styras av deras inneboende önskan om att få till en förändring. Till exempel så träffade jag en flicka med en psykosomatisk problematik till vilket innefattade att hon höll sig hemma istället för att umgås med sina kamrater. När hon i terapin börjat närma sig sina aggressiva känslor, så såg hon till att pröva dem på mig när vi spelade Fia med Knuff, genom att under trygga former trycka undan mig för att inta en egen plats i spelet.

... eller försvåra. Flera av deltagarna i fokusgrupperna hade upplevt spel som motstånd till att utveckla en terapeutisk relation. De betonade därför vikten av att vara lyhörd för och uppmärksamma de situationer där sällskapsspelet fungerar som flykt från det terapeutiska arbetet. Terapeuten måste ta ansvar för att terapin går vidare, så att varken barnet eller terapeuten fastnar i icke-konstruktiva situationer. Ett sätt att hantera undvikandet av kontakten kan vara att skifta perspektiv från den manifesterade kommunikationen till ett lekområde på symbolnivå.

De starka motöverföringskänslor som kan väckas hos terapeuten, när ett barn fuskar intensivt framhålls kunna vara en utmaning att hanteras med. Att spela med barnet ansågs kräva en särskild lyhördhet och följsamhet och terapeuten kan ibland behöva hantera svårhanterliga känslor i motöverföringen. Lekområdet och terapeuten reflekterande riskerar att gå förlorat om inte dessa hanteras väl, menade de intervjuade barnpsykoterapeuterna.

Att barn fuskar ansågs kunna ha olika orsaker såsom: kognitiva problem, bristande separation/individuation, svag självkänsla och svårigheter med konkurrens och rivalitet. Fusket kan alltså i sig bli en ingång till att förstå barnets problematik och terapeuterna menade att det bör förstås utifrån en psykodynamisk mening.

Tankar kring två teman som inte kom upp i intervjuerna. Två teman som jag, delvis utifrån mina egna erfarenheter och delvis från litteraturen, förväntade mig skulle komma upp i fokusgrupperna var: spel som ett terapeutiskt redskap under den avslutande fasen i terapin, spel som ett sätt att synliggöra oidipala konflikter, som rivalitet och konkurrens. Visserligen har spel framträtt som ett sätt att förstå och bearbeta konflikter kring konkurrens och rivalitet ur temana, men det har inte fått den uppmärksamhet i fokusgruppen som jag förväntade mig.

I litteraturen nämns att oidipala konflikter kan förstås via spel Meeks (1970, 2000). Nyare teorier om barns utveckling betonar alltmer samspel och relation, framför allt i dyadiska relationer och den interpersonella intoningen. Samtidigt som den freudianska driftpsykologin och den oidipala trianguleringen blivit mindre aktuell, har också familjerelationer förändrats och den *klassiska* oidipalkonflikten kanske blivit mindre tydlig. Den visar sig dock ständigt i hur vi människor hanterar trianguleringsituationer. Detta blir särskilt tydligt för barn i leksammanhang och andra gruppkonstellationer och inte minst för den som upplever sig vara utesluten.

Jag tänker att problemet med konkurrens och rivalitet kan kvarstå som konflikter hos barnet och uppkomma av andra orsaker, som till exempel avund mellan syskon och i andra gruppssammanhang. Trots att spel nämns som ett lämpligt material för att bearbeta konflikter kring konkurrens och rivalitet bland de intervjuade, så diskuterades temat inte i den utsträckning som jag räknat med. En möjlig förklaring till det kan vara att flera av de barn som går i terapi idag, brottas med grava anknytningsproblem och utvecklingspsykologiska avvikelser, som skett i ett tidigt skede i deras liv. Många av de barn som är aktuella för terapi kanske inte har uppnått de utvecklingsstadiet, där man ingår i relationer med fler än en i taget.

Ett annat tema som inte kom upp är att det förekommer att barn väljer att uttrycka sig och relatera till terapeuten via spel under terapins avslutande fas. Min erfarenhet är att barnet under det avslutande skeendet ofta återvänder till terapimaterial för att dela med sig av det som varit betydelsefullt för dem och som lett till en inre utveckling under

terapin. Mina tankar går återigen till pojken som fick upp mina ögon för spelens funktion i terapier. När vi närmade oss avslutningsskedet i terapin plockade han fram ett av de spel han använt sig av och också de protokoll han så omsorgsfullt fört och sparar. Dessa såg han nu till att vi gick igenom tillsammans. Det blev tydligt hur han kommit att utveckla nya sidor hos sig själv. Den kamp- och tävlingsinriktade atmosfären som präglade spelet hade förändrats till en känsla av ömsesidighet, där vi delade en gemensam historia. Jag har kommit att uppfatta det så att han genom sitt sätt att relatera till mig och spelet visade att han fått en ökad tillgång till sitt inre och fått ett eget utrymme för tanke och reflektion. Och nu bjöd han in mig att tänka och resonera tillsammans med honom.

Referenser

- Barish, K. (2009). *Emotions in child psychotherapy. An integrative framework*. New York: Oxford University Press.
- Brandt, A.M. (2014). *Användning av sällskapsspel i barnpsykoterapi. Barnpsykoterapeuters erfarenheter*. Psykoterapeutexamenuppsats vid Ericastiftelsen.
- Bellinson, J. (2000). Shut up and move: The use of board games in child psychotherapy. *Journal of Infant, Child, and Adolescent Psychotherapy*, 1(2): 23-41.
- Bellinson, J. (2002). *Children's use of board games in psychotherapy* (kap.4 Cheaters never lose.). Northvale, New Jersey, Jason Aronson Inc.
- Blomberg, B. (2008). Barnpsykoterapeutens rum. *Mellanrummet. Tidskrift om barn- och ungdomspsykoterapi*, nr 18, 110-124.
- Bromfield, R. (2007). *Doing Child and Adolescent Psychotherapy* (kap.7 Shoot, topple, and roll: Using games, building toys, and guns). New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Carlberg, G. (1994). *Dynamisk utvecklingspsykologi*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Camitz, H. (Red.). (2004). *Om projektiv identifikation*. Stockholm: Mareld.
- Engström Riedel, G. (1998). *Reflektioner kring barn som fuskar i spel. Åtta uppsatser om barnpsykoterapi*. Ericastiftelsen. Rapport nr 10.

- Eresund, P. (2011). Känsloerna är viktigast. Om integrativ barnpsykoterapi. *Tidskriften Insikten*, nr 2, 30-33.
- Havnesköld, L. & Risholm Mothander P. (1995). *Utvecklingspsykologi. Psykodynamisk teori i nya perspektiv*. Stockholm: Liber AB.
- Krimendahl, E. (2000). "Did you see that?": A relational perspective on children who cheat in analysis. *Journal of Infant, Child and Adolescent Psychotherapy*, 1, 43-58.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Langemar, P. (2008). *Kvalitativ forskningsmetod i psykologi.- Att låta en värld öppna sig*. Stockholm: Liber.
- Lantzourakis, A. (1995). *Barnpsykoterapeutisk metodik - några infallsvinklar. Sfph:s monografiserie nr 40*. Stockholm: Svenska föreningen för psykisk hälsa.
- Meeks, J.E. (1970). Children who cheat at games. *Journal of the American Academy of Child Psychotherapy*, 9, 157-170.
- Meeks, J.E. (2000). Reflection on child who cheats at games: A commentary. *Journal of Infant, Child and Adolescent Psychotherapy*, 1(2), 71-75.
- Mortensen, V. (2001). *Från neuroser till relationsstörningar*. Lund: Studentlitteratur.
- Nilsson, M. (2009). Table hockey: attack or linking? Psychoanalytic psychotherapy with an autistic boy. *Journal of Child Psychotherapy*, 35(2), 131-141.
- Oren, A. (2008). The use of board games in child psychotherapy. *Journal of Child Psychotherapy*, 34, 364-383.
- Peller, L.E. (1954). Libidinal phases, ego development, and play. *Psychoanalytic Study of the Child*, 9, 178-198.
- Solnit, A.J. (1993). A psychoanalytic view of play. In A.J. Solnit, J.D. & Cohen (Eds.). *The many meanings of play: Psychoanalytic perspective*. New Haven, CT: Yale University.
- Sylvander, I. (1990). *Barnpsykoterapi*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Wadell, M. (2002). *Inside Lives*. London: Karnac Books.
- Winnicott, D.W. (1995). *Lek och verklighet*. Stockholm: Natur & Kultur.

Abstract

Board games are often preferred in the therapy room by children in psychotherapy. This article is based upon a graduate thesis in psychotherapy at Ericastiftelsen (2014) which highlights the use of board games in child therapy. Licensed psychotherapists, five women and one man, were invited to take part in a focus group with board games in psychotherapy as subject matter. The transcribed interview material was analysed using thematic analysis and concentration of meaning.

Seven main themes that describe the facilitating therapeutic functions of board games as well as obstacles and aggravations were found:

- the board game as a tool for a therapeutic relationship
- the board game as an arena of expression and interpretation of the child's problems
- the board game as an arena of adaptation
- the board game as an obstacle in therapeutic work
- the board game and reactions of countertransference in the therapist
- the board game and the handling of cheating in therapy
- the board game and the therapist's choice of board games in the session/therapy room.

The themes show the comforting functions of the board game as a mean of building up a therapeutic relationship. The board game can also confide various ego functions such as: the ability to regulate affections, the ability to tolerate frustration, the ability to control impulses and the adjustment to reality. Furthermore, the board games can be seen as a mean of helping the child to understand the relationship between cause and effect, to resolve conflicts of separation and individuation as well as competition and rivalry. The results of this study show that the therapists use of board games in psychotherapy vary accordingly with the child's problems and emotional maturity. These results are also confirmed in the presented literature.

Sökord: barnpsykoterapi, sällskapsspel, terapeutisk funktion, terapeutisk relation, jagfunktioner.

Keywords: child therapy, board games, therapeutic function, therapeutic relation, ego functions.

Anna Maria Brandt är socionom och legitimerad psykoterapeut. Hon är anställd som kurator vid Astrid Lindgrens barnsjukhus, Karolinska Universitetssjukhuset i Huddinge. En del av sin tjänst arbetar hon vid kuratorsklinikens psykoterapimottagning som erbjuder psykoterapi till barn och föräldrar, ungdomar och vuxna.

annamaria.brandt@hotmail.com